

BAB I

BUBUKA

1.1. Kasang Tukang Panalungtikan

Lahirna karya sastra di masarakat mangrupa hasil *imajinasi* pangarang alatan *réfleksi* kana *gejala sosial* nu katingal jeung karasa di sabudeureunana. Tina karya sastra nu dihasilkeun ku pangarang bakal katingali kajembaran sarta pamadegan pangarang dina nyawang kahirupan (Iswanto, 2001: 59). Jejer karya sastra téh nya éta ébréhan pribadi manusa anu mangrupa pangalaman, pikiran, rasa, ide, sumanget, kayakinan dina wong gambaran nyata anu ngahudangkeun, kalawan maké alat basa (Sumarjo jeung Saini K.M., 1991: 3).

Minangka karya seni nu ngagunakeun basa salaku pakakasna, dina ngolah karya sastra pangarang ngagunakeun sakabéh poténsi nu dipimilik ku basa, kaasup rupa-rupa fungsina. Sanajan basa minangka alat utama sastra, tangtu baé aya hal séjén nu ngalantarankeun dipakéna éta alat, nya éta eusina nu mangrupa enas-enasna karya sastra. Antara alat jeung eusi téh gumulung enggonging ngawujudkeun ajén éstétis karya sastra (Tamsyah, 1996: 11), sabab hiji wong karya sastra bisa disebut éndah lamun unsur-unsur di jerona ngandung sarat-sarat kaéndahan.

Jejer karya sastra dina enas-enasna mah ngurung kana sakumna perkara kahirupan manusa, dina harti jembar (Iskandarwassid, 2003:138). Sumarjo jeung Saini K.M (1991: 1) nétélakeun:

“karya sastra yang bermutu merupakan penafsiran kehidupan. Sebuah karya sastra dihargai karena ia berhasil menunjukkan segi-segi baru dari kehidupan yang kita kenal sehari-hari. Kehidupan sehari-hari ditinjau oleh sastrawan dan diberi makna, agar pembacanya kelak setelah membaca karya sastra dapat kembali ke kehidupan sehari-hari dengan pandangan baru terhadap kehidupan. Karya sastra bukan mencatat kehidupan itu, tetapi memberi arti kepada kehidupan itu agar kehidupan lebih berharga dan lebih memanusiakan manusia”.

Sacara gurat badagna aya tilu hal anu ngabédakeun antara karya sastra jeung lain karya sastra, nya éta (1) sipat khayalisasi sastra, (2) ayana ajén éstétis (ajén seni), jeung (3) sastra ngabogaan konvénsi sorangan. Ku ayana hal éta timbul babagian wangun sastra, éta wangun sastra téh mangrupa sastra imajinatif jeung sastra non imajinatif.

Karya sastra imajinatif téh aya tilu rupa, nya éta puisi, prosa, jeung drama. Anu ngabédakeun ieu golongan téh nya éta cara makéna basa. Dina puisi unsur basa dipaké sacara maksimal pikeun harti, inténsitas sora tina kekecapanana. Basa puisi mangrupa basa nu mibanda harti jembar tur multi ma’na. Sedengkeun ari prosa mangrupa wanda basa karangan anu rakitanana cara basa sapopoé, tanpa ngolah irama atawa ngatur intonasi anu matok (Iskandarwassid, 2003: 116)

Puisi bagian tina wangun sastra. Puisi dibagi jadi dua bagian dumasar kana waktu gelarna, nya éta puisi buhun jeung puisi modérn. Sajak mangrupa puisi modérn lantaran teu kauger ku patokan-patokan saperti purwakanti, guru lagu, jeung guru wilangan. Sakumaha ceuk Rosidi, nu nétélakeun yén:

“Kiwarí beuki réa urang Sunda anu narulis sajak. Maksud téh puisi bébas. Sok sanajan dangding gé kagolong kana sajak (puisi), tapi lamun dina ieu tulisan kuring ngagunakeun istilah “sajak” anu dimaksud téh nya éta puisi bebas téa (Rosidi, 1989: 88).

Cindekna sajak mangrupa wanda puisi modérn anu teu (pati) kauger ku patokan wangunna.

Ditilik tina wangun eusina, sajak bisa dibédakeun antara sajak épik jeung sajak lirik. Sajak épik nya éta sajak nu ngalalakor (ngalalakonkeun hiji carita) saperti “Bagus Rangin” jeung “Janté Arkidam” karya Ajip Rosidi. Sedengkeun sajak lirik nya éta sajak nu ngagambankeun rasa panyajakna. Salian ti éta, anu tembres téh deuih sikep panyajakna, dina sajak épik mah si panyajakna kauger ku galur nu jadi jejer lalakonna, tapsiran atawa visi pribadi panyajak kawatesanan ku éta jejer. Ku sabab kitu sajak épik sipatna leuwih objéktif. Sabalikna, dina sajak lirik si panyajak ngabogaan kabébasan dina méré tapsiran kana sajakna atawa dina nangtukeun jejer atawa téma téh teu kawatesan, sikep pribadi panyajak leuwih kuat muncul dina jero sajak. Ku kituna sajak lirik mibanda sipat subyéktif.

Népi ka ayeuna sajak téh mangrupa wanganan puisi Sunda anu leuwih dipikaresep sarta ditulis ku para sastrawan Sunda, lamun dibandingkeun jeung nulis dangding (Mustapa, 1985: 10).

Maca sajak mangrupa kani’matan seni anu husus, malahan bisa népi ka mangrupa puseur kani’matan seni sastra. Ku sabab kitu sajak salawasna diciptakeun, dibaca, jeung didéklamasikeun sangkan leuwih bisa dirasakeun ajén senina jeung ajén kajawaan nu luhur.

Sajak mindeng ngalaman parobahan saluyu jeung évolusi karesep jeung parobahan konsép éstétikna (Riffatere dina Pradopo, 2001: 71). Ku sabab éta, urang moal bisa neuleuman sagemblengna lamun henteu mikanyaho yén puisi mangrupa karya éstétis tur miboga ma'na.

Luyu jeung kamajuan seni sarta kamajuan *intelektual* manusa umumna dina sagala widang kahirupan, hususna dina widang seni, diperlukeun sarana pamahaman anu leuwih maju pikeun neuleuman deui leuwih jero karya sastra, kaasup di jerona sajak.

Anu pangpentingna dina pamahaman puisi nya éta nyaritakeun ngeunaan sajakna. Kusabab kitu, sajak kudu dianalisis struktur jerona (*inner structure-na*). Ku kituna, sajak bisa dipaluruh kalayan jero sarta kalayan lega (Pradopo, 2001: 92).

Dina ieu panalungtikan téh baris dipedar kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S. dumasar kana pamarekan struktural semiotik. Dina panalungtikan sastra, sawangan ngeunaan semiotik nurutkeun Preminger (dina Pradopo, 2001: 94) nya éta:

“studi sastra yang bersifat semiotik adalah usaha untuk menganalisis karya sastra sebagai suatu sistem tanda-tanda dan menetukan konvensi-konvensi apa yang memungkinkan karya sastra mempunyai makna”

Dina karya sastra, basa mangrupa alat pikeun nepikeun hiji amanat. Éta basa téh mangrupa hiji konvénsi pikeun masarakat anu ngagunakeunana. Saenya basa téh mangrupa tanda-tanda anu geus disaluyuan pikeun ngedalkeun hiji pikiran. Sakumaha alusna ide, pikiran, gagasan atawa perasaan, moal ngawujud lamun teu dikedalkeun, sedengkeun wangun atawa média anu digunakeunana bisa rupa-rupa

kayaning kecap, gambar, kalimah, jeung réngkak paripolah. Nilik kana éta hal, pikeun ngungkaban ma'na amanat nu nyampak dina tanda/lambang sacara gembleng perlu ayana analisis semiotik.

Kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* anu diterbitkeun ku PT. Kiblat Buku Utama mangrupa salasahiji kumpulan sajak karangan Étti R.S. nu panganyarna sabada *Jamparing* (1984), *Gondewa* (1987) katut *Maung Bayangan* (1995). Ieu kumpulan sajak lirik eusina pinuh ku palsafah jeung perlambang pikeun kahirupan di dunya sarta nuduhkeun katabahan panyajak dina enggoning ngaji diri, neuleuman kersaning Pangéran, bari inget kana pangbalikan. Dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* leuwih ditembrakkeun batin si pangarangna.

Dina ulikan sastra Sunda, panalungtikan karya sastra dumasar kana tiori struktural semiotik téh geus aya nu ngalaksanakeun, upamana waé skripsi anu judulna “*Novel Katineung Karangan Holisoh M.E. pikeun Bahan Pangajaran Aprésiasi Sastra di SMU Pasundan (Analisis Struktural Semiotik)*” (Nurnaningsih, 2001), “*Visi jeung Misi Wanoja Sunda dina Novel Galuring Gending Karangan Tatang Sumarsono*” (*Analisis Struktural Semiotik*) (Suwastuti, 2002), “*Analisis Struktural Semiotik dina Kumpulan Sajak Waruga Garba Karangan Eddy D. Iskandar*” (Sulastri, 2005).

Dipilihna kajian semiotik kana kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S. miboga maksud pikeun ngeuyeuban deui hasil ulikan (tiori jeung kritik) sastra Sunda hususna wangun sajak dumasar kana kajian semiotik.

1.2. Watesan jeung Rumusan Masalah

1.2.1 Watesan Masalah

Sangkan teu lega teuing ambahanan, ieu panalungtikan baris diwatesan nganalisis struktur pisik (pilihan kecap, pengimajian, kecap nyata, gaya basa, purwakanti, wirahma jeung tipografi) jeung struktur batin sajak (tema, nada, rasa, jeung amanat) nu ma'nana dipatalikeun jeung kajian semiotika.

1.2.2 Rumusan Masalah

Dumasar kana kasang tukang jeung watesan masalah di luhur, ieu masalah téh dipertélakeun dina wangun patalékan, nya éta:

- 1) Kumaha struktur lahir nu ngawengku pilihan kecap, pengimajian, kecap nyata, gaya basa, purwakanti, wirahma, jeung tipografi nu aya dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S?
- 2) Kumaha struktur batin nu ngawengku téma, nada, rasa jeung amanat nu aya dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S?
- 3) Kumaha unsur semiotik (ikon, indeks, jeung simbol) dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S?

1.3. Tujuan Panalungtikan

Tujuan anu hayang dihontal dina ieu panalungtikan nya éta pikeun ngadéskripsikeun:

- 1) Struktur lahir nu ngawengku pilihan kecap, pengimajian, kecap nyata, gaya basa, purwakanti, wirahma, jeung tipografi nu aya dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang*.
- 2) Struktur batin nu ngawengku téma, nada, rasa jeung amanat nu aya dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang*, jeung
- 3) Unsur semiotik (ikon, indeks, jeung simbol) dina kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang*.

1.4. Mangpaat Panalungtikan

Hasil tina ieu panalungtikan dipiharep bisa dimangpaatkeun dina rupa-rupa perkara, saperti anu dipedar di handap:

- 1) Pikeun ngaronjatkeun pahaman karya sastra hususna dina widang ulikan semiotik.
- 2) Pikeun dijadikeun salasahiji alternatif pangdeudeul pangajaran sastra Sunda di sakola.

1.5. Anggapan Dasar

Ieu panalungtikan ngabogaan anggapan dasar saperti nu kaunggel di handap:

- 1) Sajak nya éta karangan anu ditulis dina wangun ugeran nu ngébréhkeun pangalaman batin pangarangna.
- 2) Semiotik mangrupa tiori ngeunaan sistem tanda.
- 3) Unsur-unsur ékstrinsik jeung intrinsik nu aya dina karya satra téh mangrupa sistem tanda nu perlu dianalisis.

1.6. Tatapakan Tiori

Tiori anu baris digunakeun dina ieu panalungtikan ngawengku dua tiori, nya éta tiori panalungtikan jeung tiori analisis. Tiori panalungtikan museur kana buku: *Prinsip-Prinsip Dasar Penelitian Bahasa & Sastra* (Jojosuroto jeung Sumaryati, 2004), *Metodologi Penelitian Sastra* (Jabrohim, 2001), jeung *Metode Penelitian Sastra* (Atar Semi, 1990).

Tiori-tiori anu digunakeun pikeun nganalisis objék panalungtikan museur kana buku-buku: *Beberapa Teori Sastra Metode Kritik dan Penerapannya* (Pradopo, 2001), *Apresiasi Kesusasteraan* (Sumarjo & Saini, 1991), *Sastra dan Ilmu Sastra* (Teeuw, 2003), *Téori dan Aprésiasi Puisi* (Herman J. Waluyo, 1987), *Bimbingan Apresiasi Puisi* (S. Efendi, 2002), *Membaca dan Menilai Sajak* (Hasanudin WS, 2001), *Ancangan Semiotika dan Pengkajian Susastra* (Puji Sentosa, 1993), *Semiotika* (Aart van Zoest, Penerjemah Ani Soekawati, 1993), jeung *Serba Serbi Semiotika* (Panuti Sudjiman & Aart van Zoest 1996).

1.7. Populasi jeung Sampel

1.7.1 Populasi

Populasi nya éta “jumlah keseluruhan unit yang akan diselidiki karakteristik atau ciri-cirinya” (Jojosuroto jeung Sumaryati, 2004: 93). Sedengkeun Semi (1990: 42) nétélakeun yén anu dimaksud populasi nya éta sajumlahing objek panalungtikan dina hiji kagiatan, boh mangrupa barang, manusia, jeung gejala-gejala nu bakal karandapan.

Anu baris dijadikeun populasi dina ieu panalungtikan nya éta sajak-sajak anu aya dina buku kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S. Dina ieu buku dimuat 60 sajak.

1.7.2 Sampel

Dina hiji panalungtikan henteu salawasna nalungtik sakabéh data nu aya dina populasi. Ku cara nalungtik sabagian unit-unit tina populasi, dipiharep hasil tina panalungtikan bisa ngagambarkeun sipat populasi anu ditalungtik. Pikeun nohonan tujuan éta, diperlukeun sampel (Jojosuroto jeung Sumaryati, 2004: 94).

Sampel nya éta bagian tina populasi sarta dipiharep bisa ngawakilan populasi. Ku kituna panalungtikan ieu ngagunakeun sampel *purposif*. Nurutkeun Semi (1990: 42) sampel *purposif* nya éta “*sampel yang ditetapkan dengan jalan mengambil secara sengaja anggota populasi yang mempunyai ciri spesifik yang dimilikinya dengan menyesuaikannya dengan tujuan yang hendak dicapai*”.

Kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S. mangrupa kumpulan sajak nu di jerona ngandung téma nu sipatna *heterogen*. Pikeun meunangkeun data nu *representatif* digunakeun sampel *purposif*, nya éta ku cara nyokot sajak nu téma-témana dianggap bisa ngawakilan sakabéh data nu aya dina kumpulan sajak éta.

Ku kituna dina ieu panalungtikan, tina 60 judul sajak bakal dianalisis 12 judul nu aya dina buku kumpulan sajak *Lagu Hujan Silantang* karangan Étti R.S.

1.8. Wangenan Operasional

1) Kajian

Kajian nya éta *penelaahan terhadap sesuatu secara mendalam atau hasil dari pengkajian terhadap sesuatu* (*KBBI*, 2001: 491). Dina widang sastra kajian ngandung harti hasil tina *pembacaan* kana teks sastra.

2) Semiotik

Nya éta élmu tanda-tanda atawa métode analisis pikeun nalungtik tanda. Tanda nya éta hal anu ngawakilan hal séjén, salasahijina bisa mangrupa pangalaman pikiran, perasaan, gagasan jeung sajakna.

3) Kumpulan nya éta beungkeutan atawa riungan (*LBSS*, 1995: 258).

4) Sajak

Sajak téh mangrupa salasahiji wanda puisi atawa wangun anu teu (pati) kauger ku patokan wanguunna (Iskandarwasssid, 2003: 130). Nurutkeun Waluyo (1987: 25) sajak nya éta wujud karya sastra nu ngébréhkeun pikiran jeung perasaan pangarang sacara imajinasi tur disusun ku cara ngonséntrasikeun sakabéh kamampuh basa sacara struktur pisik jeung struktur batin.

